

Edwards Palmerin fikrinə, Pakt və digər beynəlxalq sazişlərdə təsbit edilmiş hüquq və azadlıqların siyahısı tam mükəmməl deyil. Hər bir dövlət öz vətəndaşlarına ictimai quruluşun xüsusiyyətləri, iqtisadi inkişafın səviyyəsi, milli struktur və tarixi ənənələrlə müəyyən olunan xüsusi hüquqlar da təqdim edir.

Sağlamlığın qorunması hüquq onların reallaşması üçün bir sıra hüquq və təminatları əhatə edir və ona görə də, konstitusiyalarda müxtəlif cür ifadə olunur. Əksər konstitusiyalarda, ələlxüsus da, İkinci Dünya Müharibəsinə qədər qəbul olunanlarda, o, yoxdur. Xarici konstitusiyalarda sağlamlığın qorunması hüququnun təsbit edilməsini araşdırarkən, konstitusionalizmin fəlsəfi-dünya görüş əsaslarının xüsusiyyətləri ilə şərtlənmiş tarixi ənənələri nəzərə almaq lazımdır. Əksər ölkələrdə (buna paralel misal olaraq, ABŞ-ı göstərmək olar) konstitusiyaya yanaşma pozitivizm fəlsəfəsinə əsaslanmışdır ki, o da formal-hüquqi yanaşmanı nəzərdə tutur.

A.Mustafayeva yazır: "Yuxarıda apardığımız təhlildən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, göstərilən ölkələrin dövlət orqanlarının səlahiyyətinə aşağıdakı məsələlər aiddir:

- səhiyyə sahəsində bazarın stimullaşması üzrə tədbirlərin də daxil olduğu tibbi xidmətlərin göstərilməsində münasibətlərin tənzimlənməsi;
- göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinə nəzarət;
- tibbi heyətin təhsili;
- dərman vasitələrinin dövrüyyəsi;
- səhiyyə sahəsində qanunvericiliyin pozulması hallarında müdafiə;
- əhaliyə tibbi xidmətlərin göstərilməsinin maliyyələşdirilməsi ilə məşğul olan sığorta və digər maliyyə-kredit təşkilatları sisteminin inkişafı.

Azərbaycanda bir sıra tibb müəssisələri şəxsi mülkiyyətdədir. Tibbi xidmətlər ödənişlidir, lakin onların maliyyələşdirilməsi ixtisaslaşdırılmış fondlar, sığorta təsisatları, pasiyent tərəfindən birbaşa ödəniş və s. də daxil olmaqla, müxtəlif mənbələr hesabına baş verir."

Bəzi Avropa ölkələrinin konstitusiyaları sağlamlığın qorunması hüququnu bu və ya digər dərəcədə tənzimləyir. Yunanistan Konstitusiyası bir sıra təminatlar nəzərdə tutmuşdur. Buraya dövlətin sağalmaz fiziki və ruhi çalışmazlıqlardan əziyyət çəkən xəstələrə xüsusi yağı göstərməsi, vətəndaşların, ələlxüsus da, gənclərin, qocaların və əlillərin sağlamlığının qayğısına qalması ilə bağlı öhdəliklər daxildir.

Belçika Konstitusiyası sosial sığorta, sağlamlığın qorunması, sosial tibbi yardım hüququ da daxil olmaqla, insan ləyaqətinə müvafiq gələn yaşamaq hüququnu təsbit edir. İspaniya Konstitusiyasının 1-ci maddəsinə əsasən, İspaniya hüquqi, demokratik və sosial dövlətdir. 15-ci maddə yaşamaq hüququnu, fiziki və mənəvi toxunulmazlığı nəzərdə tutur. Qeyd edilir ki, sosial və iqtisadi tərəqqi üçün əlverişli şərait yaratmaq hökumət orqanlarının borcudur. 43-cü maddəyə əsasən, sağlamlığın qorunması hüququ dəstəklənir. İspaniya Konstitusiyası profilaktik tədbirlər aparılması vasitəsi ilə ictimai səhiyyənin təşkilini və rəhbərliyini, eləcə də, zəruri xidmət və yardımların göstərilməsini; sani-

tar maarifçilik, bədən tərbiyəsi və idmanın inkişafına kömək göstərilməsini hökumət orqanlarının idarəçiliyinə şamil edir. Hökumət orqanları fiziki və psixi cəhətdən zəifləmiş şəxslərin xəstəliklərinin profilaktikasına və müalicəsinə, onların ictimai həyata daxil olmalarına yönəldilmiş siyasət yeridir, bu şəxslərə sağlamlığın qorunması hüququnun gerçəkləşdirilməsində məxsusi yardım və xüsusi dəstək verir.

Niderland Krallığının Konstitusiyası dövlət orqanlarının üzərinə əhalinin sağlamlığının müdafiəsi üzrə tədbirlər görmək, əhalinin yetərli həyat səviyyəsi ilə təmin olunmasının qayğısına qalmaq, cəmiyyətin sosial və mədəni inkişafına kömək etmək öhdəliyi qoyur. Portuqaliya Konstitusiyası sağlamlığın qorunması hüququnu təsbit edir. Bu hüquq aşağıdakılar vasitəsilə reallaşır:

- əsasən, pulsuz olan universal ümummilli səhiyyə xidməti;
 - vətəndaşların müxtəlif kateqoriyalarının müdafiəsinə yönələn iqtisadi, sosial və mədəni amillərin yaradılması.
- Dövlət, ayrı-seçkilik olmadan, tibbi xidmətlər göstərməyə; səhiyyə sisteminin inkişafına, səhiyyə və istehsalat sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarətə; əzcaçılıq məmulatlarının, müalicə və digər diaqnostik vasitələrin ticarətinə və istifadəsinə təminat verir.

Konstitusiyaya qanunvericiliyi və sağlamlığın qorunması hüququ

İtaliya Konstitusiyasının 32-ci maddəsində bununla bağlı aşağıdakılar qeyd edilir:

"Respublika fərdin əsas hüququ və cəmiyyətin marağı olaraq, sağlamlığı qoruyur və yoxsulların pulsuz müalicəsinə təminat verir."

Bolqarıstan Konstitusiyası 52-ci maddədə bu hüququ daha ətraflı olaraq tənzimləyir:

1. Vətəndaşların əlçatır tibbi xidmətə təminat verən sağlamlıqlarını sığortalamaq, eləcə də, qanunla müəyyən olunmuş şəkildə və qaydada tibbi xidmətlərdən pulsuz istifadə etmək hüquqları var.

2. Vətəndaşların sağlamlıqlarının qorunması qanunla müəyyən olunmuş şəkildə və qaydada dövlət büdcəsi, iş verənlər, şəxsi və kollektiv sığorta üzvlük haqları və digər mənbələr hesabına maliyyələşir.

3. Dövlət vətəndaşların sağlamlığını qoruyur, habelə, idman və turizmin inkişafını dəstəkləyir.

4. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, heç kim məcburi müalicəyə və sanitariya tədbirlərə məruz qala bilməz.

5. Dövlət bütün səhiyyə müəssisələrinə, eləcə də, dərman vasitələrinin, biopreparatlarının və tibbi texnikanın istehsalına və onlarla ticarətə

nəzarəti həyata keçirir.

A.Mustafayeva yazır: "Yuxarıda adları çəkilən ölkələrin konstitusiyalarının mətnindən də görüldüyü kimi, səhiyyənin iki sistemi mövcuddur: dövlət və özəl. Dövlət, səhiyyə sistemi vətəndaşların sağlamlığının qorunmasında əsas formadır. Dövlət xüsusi olaraq, yaradılmış orqanlar vasitəsilə ixtisaslaşmış tibb müəssisələri şəbəkəsini inkişaf etdirir; həmin müəssisələri tibbi texnika, təsərrüfat ləvazimatları ilə təmin edir; mütəxəssislərin təhsilini və ixtisasartırmasını həyata keçirir və s.

Bundan başqa, dövlət orqanları tibbi yardım göstərilməsi sahəsində münasibətləri tənzimləyən normativ aktlar qəbul edirlər; həm dövlət, həm də özəl klinikalarda göstərilən tibbi xidmətlərin keyfiyyətinə nəzarəti həyata keçirirlər; digər nəzarət-inzibati funksiyaları, həmçinin, sağlamlığın qorunması hüququ pozulduğu hallarında onun müdafiəsini təmin edirlər. Lakin bu halda da, pasiyentlərin özəl klinikalarda mütəxəssislərə ödənişi, həmçinin, müxtəlif mənbələrdən gerçəkləşən alternativ müdafiə etmək imkanları da var. Yaxşı imkanlara malik bu klinikalarda pasiyentlər üçün daha rahat şərait yaradılır, dövlət klinikalarında göstərilən əsas məcburi xidmətlər siyahısına (məsələn, stomatologiya, kosmetologiya və s.) daxil olmayan tibbi xidmətlər həyata keçirilir, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər işləyir. Özəl klinikaların digər üstünlükləri də var."

A.İ.Vyalkov və A.M.Taranovun qeyd etdikləri kimi, dünya təcrübəsi göstərir ki, hətta dövlət tibbi xidməti yaxşı səviyyədə olan ölkələrdə belə, bu səviyyə hər halda, liberal və sığorta təbəttəti şəraitinə nisbətən xeyli aşağıdır. Belə ki, liberal təbəttə göstərilən xidmətlərə görə birbaşa və bilavasitə, ödəniş prinsipinə əsaslanır, bu isə çox vaxt yalnız

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

diyyə, səhiyyə müəssisələrində pulsuz tibbi yardım almaq hüququnu müəyyənləşdirir. Rusiya Federasiyasının dövlət federal hakimiyyət orqanlarının səhiyyə sahəsində səlahiyyətlərini təyin edir, fiziki mədəniyyətin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır. Rusiya Federasiyası Konstitusiyasına əsasən, sağlamlığın qorunması haqqında RF qanunvericiliyinin əsasları müəyyən edir ki, Rusiya vətəndaşları xəstələnməyə, əmək qabiliyyətlərini itirərkən və digər hallarda dövlət, habelə, bələdiyyə səhiyyə sistemlərində pulsuz tibbi-sosial yardım almaq hüququna malikdirlər. Vətəndaşların ayrı-ayrı kateqoriyalarının sosial adaptasiyasına kömək edən xüsusi tibbi vasitələrlə güzəştli təminat hüququ da mövcuddur.

Belarus Respublikasının Konstitusiyası dövlət səhiyyə müəssisələrində, pulsuz müalicə də daxil olmaqla, respublika vətəndaşlarının sağlamlığının qorunması hüququna təminat verir. Dövlət bütün vətəndaşlar üçün əlçatır olan xidmət şəraitini yaradır, fiziki mədəniyyət və idmanın inkişafını təmin edir.

Gürcüstan Konstitusiyası, ölkənin hər bir vətəndaşını mümkün tibbi yardım vasitəsi kimi sağlamlığın sığortasından istifadə etmək hüqu-

qunu təsbit edir. Qanunla müəyyən olunmuş qaydada konkret şəraitlərdə pulsuz tibbi yardım təmin edilir. Dövlət bütün səhiyyə təşkilatlarına, dərman vasitələrinin istehsalına və onların satışına nəzarət edir. Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiyası, vətəndaşların təminatlı həcmində pulsuz tibbi yardım almaq, habelə, dövlət və özəl müalicə müəssisələrində pullu tibbi yardımdan istifadə etmək hüququnu nəzərdə tutur. Moldova Respublikasının Konstitusiyası, dövlət tibbi təminatının pulsuz minimal səviyyəsinə, təminat verir.

Beləliklə, MDB ölkələri Qərbi Avropa dövlətlərinin qabaqcıl təcrübəsini əxz edirlər. Bu ölkələrdə dövlət tənzimlənməsi, bütün vətəndaşlara məcburi tibbi təminatın verilməsi, dövlət tərəfindən bu hüququn gerçəkləşməsinə nəzarət, vətəndaşların müdafiəsi, həmçinin, özəl tibb müəssisələrində həm əsas, həm də əlavə tibbi yardım almaq imkanının yaradılması yolu ilə sağlamlığın qorunması hüququnun ikili prinsipinin təmin edilməsi vəhdət təşkil edir.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru